

Pavao Tekavčić

Zagreb

PETAR ŠIMUNOVIĆ: ISTOČNOJADRANSKA TOPONIMIJA,
Split, Logos, 1986, 1—307 str.

1. Studij toponima, tj. zemljopisnih imena, izrazito je interdisciplinarno područje, koje pripada i lingvistici i društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj povijesti, zemljopisu, etnologiji itd., pa je proučavanje toponimije od goleme važnosti za svaku nacionalnu kulturu. Taj rad iziskuje dakako solidno poznavanje ne samo jezičnih nego i svih drugih spomenutih disciplina. Studijem imenâ, tj. onomastikom, koja uključuje i toponomastiku (studij toponimâ), bavi se u nas već niz godina dr. Petar Šimunović, jedan od naših najvećih stručnjaka na tom području znanstvenoga rada. Predstavljati ga našoj znanstvenoj javnosti zaista nije potrebno: njegovi brojni radovi, suradnja na jugoslavenskoj i međunarodnoj razini u kongresima, atlasima, ostali oblici znanstvene djelatnosti govore dovoljno sami za sebe. Nedavno nam je autor predao novu knjigu, u kojoj su skupljeni njegovi onomastički radovi (njih dvadeset), neki objavljeni ovdje prvi put. Tu knjigu, što ju je izdao splitski »Logos« kao deseti svezak Sveučilišne naklade, želimo ovdje prikazati.

2. Knjiga *Istočnojadranska toponimija* dijeli se na ove glavne dijelove: *Uvod* (str. 5—9); I. *Zemljopisna imena kao spomenička baština materijalne i duhovne kulture* (str. 13—34); II. *U svijetu imena* (str. 35—155); III. *Ime i norma* (str. 157—206); IV. *Imena i imenice* (str. 207—264); V. *S.O.S. za imensku baštinu* (str. 265—269); VI. *Kazala* (str. 271—304). Na kraju je dodana Bilješka o autoru iz pera dr. Božidara Finke.

3. Prvi dio daje pregled povijesne važnosti toponimâ, važnosti starih izvora (jezičnih spomenika, npr. Porfirogenetova djela *De administrando imperio*, *Povaljske listine*, *Istarskog razvoda* itd.), prikazuje dokaznu snagu toponimâ u

pitanjima naseljavanja, osvrće se zatim i na stare zemljovide (koji su u knjizi priloženi na mnogo mjesta, što povećava interes), na klasifikaciju i na tumačenje toponimâ. Naročito je važna toponomastička stratigrafija (rezimirana na 33. strani), koja izravno govori o naseljavanju, narodnom životu, razvitku, civilizaciji, kulturi itd. Na kraju I. dijela (na str. 34) autor konstatira ono što će ponoviti i na završetku knjige (str. 267): kad narod izgubi sjećanje, gubi i svoj identitet, a narodno se pamćenje gubi, ako nestanu imena u kojima je ono pohranjeno i očuvano.

Kad i ne bi bilo brojnih drugih razloga, to što je upravo kazano bilo bi dovoljan razlog i opravdanje iznimne važnosti i interesa autorova rada.

4. Drugi dio donosi devet priloga: *Slojevitost istočnojadranske toponimije; Na marginama toponomastičkog proučavanja Istarskog razvoda; Krk, Rab i Pag u svjetlu toponimije; Toponomastičke značajke dubrovačkog otočja; Toponimi sa starodalmatskim pridjevom san(c)tu(s); Ustrojstvo toponima u bračkim listinama i njihova reambulacija; Organiziranost toponima u otočkoj regiji; Iz obalne toponomastičke »sinonimike«; Nacrt tipološko-strukturalnih značajki istarske ojkonimije*. Naslovi priloga kazuju nam da se ovdje radi u prvom redu o studiju konkretnih toponima, njihove organiziranosti u regiji, sinonimike itd., a veliku ulogu u tome imaju i toponimi predslavenskog, u prvom redu latinskoga i romanskog podrijetla (među kojima se ističe npr. velika skupina s različitim refleksima pridjeva SANCTUS). Studij toponomastičke stratigrafije i starih dokumenata zauzima vidno mjesto u svim navedenim priložima.

5. Naslov trećega dijela govori nam da se četiri priloga u njemu bave pretežno normativnim pitanjima: prvi (*Prilog problemu standardizacije mjesnih imena na hrvatsko-srpskom jezičnom području*) prikazuje onomastički rad Đure Daničića; drugi (*Višeimenost zemljopisnih objekata i jezične granice*) proučava spomenute probleme na toponomastičkoj građi istočnog Jadrana; treći se prilog (*Singularizacija pluralnih toponima na Braču i drugim dalmatinskim otocima*) bavi pretvaranjem nekadašnjih imena u množini u imena u jednini, što je u vezi s promjenama u društveno-ekonomskom životu i u tipovima naselja; četvrti i zadnji prilog (*Split ili Spljet — osvrt na polemiku s početka stoljeća*) prikazuje polemiku oko imena grada pod Marjanom, vrlo aktualnu krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a primjenljivu danas i na druge slučajeve.

6. Prilozi u četvrtom dijelu knjige posvećeni su vezama između toponima i općih imenica (tzv. apelativa), kako nam to kazuju njihovi naslovi: *Na granici toponima i apelativa; Hrvatska zemljopisna nomenklatura u dalmatinskom krškom području do kraja XIII. stoljeća; Zemljopisni nazivi u Poljici-ma; Hidronimijski apelativi u hidronimima; Toponomastičke imenice u vezi s morem*.

7. Peti i završni dio knjige donosi zaista ono što kaže naslov: konstataciju da su i zemljopisna imena spomenici, i to vrlo ugroženi, pa kao takvi traže zaštitu; upozorenje o važnosti toponimâ (što smo već u uvodu recenzije istakli) i poziv na skupljanje i proučavanje te dragocjene građe koja se uslijed brzih promjena u društvu sve više i sve brže gubi. Autor ističe našu obvezu prema

narodnoj prošlosti i budućim naraštajima: »ne spasimo li od zaborava ove spomenike vlastite prošlosti, pokoljenja će nam zacijelo s prijekorom i s pravom predbacivati« (str. 269); stoga »valjalo bi toponime zaštititi zakonskim obvezama (Zakon o zaštiti spomenika kulture, Zakon o prostornom planiranju i sl.) da kao prostorni i vremenski podaci postanu društvena briga konstantnih znanstvenih istraživanja« (ibid.).

8. Temeljna se znanstvena orijentacija Šimunovićevih toponomastičkih studija može definirati kao sistematsko proučavanje i tumačenje toponimâ u cjelini njihova sustava, u stalnoj povezanosti kako toponimâ međusobno tako i toponimije s cjelokupnim društveno-ekonomskim i kulturnim razvitkom. Kako smo već rekli, toponimi ne samo da slijede razvitak društva nego i omogućuju rekonstrukciju pojedinih faza toga razvoja. Svako se ime može objasniti u vezi s osobitostima regije, društva i dijalekta (str. 29); toponomastička stratigrafija prati razvoj i dodire, po kojima se određuje podrijetlo, starost i distribucija imena (str. 88); u imenima se odražava svjetonazor puka i društveni uvjeti njegova života, pa svaki ispravno protumačeni toponim dobiva obavijesnu vrijednost spomenika (ibid.); toponimi ne nastaju slučajno nego kao sustav znakova sa socijalnom funkcijom identifikacije i diferencijacije prostornih objekata (str. 129), a broj toponima uvijek je manji od broja objekata što ih valja označiti (str. 129, 139, 237); izbor toponima određen je ne samo objektima nego i jezičnim sredstvima, a objašnjenje nekog toponima nemoguće je »bez poznavanja realne geografske, gospodarske i jezične situacije s obzirom na mjesto i vrijeme« (str. 135) (neobično važna konstatacija i ujedno kritika svih prethodnih — tako čestih — »kabinetskih« etimologiziranja bez poznavanja objekta na terenu!). Nigdje izvanjezični faktori nisu tako prisutni kao u imenima (str. 172), pa otuda i interdisciplinarnost toponomastike. Važno je uočiti da, upravo zbog svoje funkcije identifikacije i diferencijacije, »ime ne nastaje po općim karakteristikama, nego po posebnostima čime se može istaći i razlikovati od okoliša« (str. 239).

Jednom riječju, toponimi su dio zapisâ o narodnom biću i njegovoj prošlosti, a »što nije zapisano, toga nije ni bilo« (str. 268).

U knjizi nalazimo i neke druge rezultate, tumačenja pojedinih problema ili ispravke prijašnjih nezadovoljavajućih objašnjenja. Na str. 67, u bilješci br. 25, autor donosi drukčije i po našem sudu bez dvojbe prihvatljivo tumačenje imena *Omišalj*: ne izvodi ga, naime, od latinske sintagme AD MUSCULUM, nego od imena ALMISSA, što je bilo ime utvrde na otočiću Sv. Marko između kopna i Krka, a kako je ta utvrda bila veća od one omišaljske, ova potonja nazvana je istom osnovom samo s deminutivnim sufiksom -ELLU [dakle: *ALMISELLU]. Tim se tumačenjem rješavaju teškoće što ih stvara prijašnja etimologija, polazi se od potvrđena imena i ujedno se objašnjava i paralelizam toponimâ *Omišalj* i *Omiš*. Na str. 83. čitamo posve opravdanu kritiku Skokova izvođenja imena paškoga rta *Lun* od lat. LEONE 'lav': konstatirajući neuvjerljivost te etimologije [što je čak i preblago rečeno, jer je tipičan primjer kabinetskoga etimologiziranja], Šimunović (zajedno s M. Suićem) izvodi *Lun* (u starim dokumentima *Lone*, *Loni*) od drugoga dijela imenice *puntellone*, tvorbe koja zaista odgovara obliku toga rta, a u kojoj je prvi dio bio shvaćen naprosto kao *punta* 'rt'. Mnogo diskutirani toponim *Stobreč* vjerojatno

je, unatoč fonetskim teškoćama, ipak u vezi s latinskim SANCTU LAURENTIU, što se potvrđuje istoimenim bračkim toponimom, a u uvali *Lovrečina* nalaze se i ruševine starokršćanske crkve sv. Lovre (str. 115, bilj. 11). Zanimljiva je i konstatacija (iznesena na str. 177. i donekle ponovljena na str. 185) da više imenâ (kako autor kaže, entropija) za isti objekt ne povećava nego umanjuje onomastičku obavijest, pa imena moraju biti jednoznačna, bez mogućnosti zabune, a to znači da valja izbjegavati samovoljne i brze preinake nazivâ (npr. suvremena turistički atraktivna imena kao *Sunčana uvala*, što je, kako autor odlično ističe na str. 182, besmisleno na obali koja je sva sunčana!). Ako neki objekt postane važan, njegovo se ime može nametnuti i potisnuti ostala (str. 180). Dok su imena ograničena na male areale, višeznačnost ne stvara problem (str. 181), no kad se upotreba proširi, a uslijed ekonomskih faktora dođe do nestajanja mikroregija, toponimske cjeline počinju interferirati i tada pojedini koegzistentni nazivi mogu stvarati nejasnoće (str. 183). Spomenimo, napokon, jednu razliku: dok u hidronimima prevladavaju tzv. *termini topografici* (motivirani obilježjima objekta), u oronimijskoj građi prevladavaju *termini metaphorici* (na temelju izgleda objekta i slikovitih usporedbi) (str. 250).

9. Razumljivo je da će se u faktografski tako bogatoj knjizi naći i formulacije koje se mogu diskutirati ili čak iziskuju ispravak. Ističemo slučajeve koji nam izgledaju važni. 1) Toponim *Omolšćica* na str. 24. upozorava na sastav tla, na str. 27. odnosi se na vode, pa bi to nekako valjalo protumačiti. 2) Nekoliko se toponima javlja u više varijanata (*Apsaros — Absoros*, str. 37. i 45; *Solenta — Solentia*, str. 40. i 44; *Volcera — Volceria*, str. 43. i 44. itd.), pa bi trebalo odabrati jedan oblik, a ostale navesti kao varijante. 3) Na str. 38: kontakti Slavena s Romanima odnosno romaniziranim stanovništvom ne samo da se ne mogu »posve isključiti« nego su sigurni, jer se samo tako tumači transmisija brojnih imena; rezerva je opravdana u pitanju kontakta Slavena s eventualnim ostacima neromaniziranih stanovnika. 4) Na str. 50: etimologija GEMINIANUM za *Žminj* teško se može braniti (usp. i tal. ime *Gimino!*). 5) Na str. 53. i 54, oblik *putšeu* nije moguć, jer asibilacija /t > ts/ nastupa pred poluvokalom /y/, dakle je /e > i > y/ u hijatu preduvjet za /t > ts/. 6) Na str. 59. čitamo da je stari romanski jezik u vulgarnom latinskom dobivao obilježja po kojima ga poznajemo kao starodalmatski jezik, što je neodrživo, jer je stari dalmatski romanski jezik p o t e k a o iz vulgarnog latiniteta Dalmacije tako da predstavlja njegovu kasniju fazu. S time u vezi, i jednom za svagda: nema smisla govoriti o s t a r o - dalmatskom, jer ne postoji n o v o - dalmatski jezik. 7) Na str. 64: etimologija GELLINIANUM za *Žiglinjan* u nekim je svojim dijelovima neobjašnjiva; uz to, na str. 64. ta se etimologija daje kao primjer za /gi/, što je krivo, dok se na str. 85. ista etimologija citira kao primjer za /ge/, što vrijedi. 8) Na str. 70: u latinskom je CANABA starije od CANAVA. 9) Na str. 71: top. *Kimp* (< CAMPI) nije nastao prijevojem nego prijeglasom (metafonijom). Na istoj strani kao refleks od -ĒTUM trebalo bi brisati sufiks *-alj*. 10) Na str. 72: zamjena /i/ → /a/ nije dovoljno precizirana: radi li se o klas. latinskom, treba navesti /i, ē/ → /a/, dok za romansku fazu treba /ē/ → /a/ (u bilj. 59: PISCE > *pask*, CRESCERE > *kraskro*). 11) Na str. 77: ne izgleda nam uvjerljivo da na istom otoku (Rabu) latinsko MONTANEA daje *Mundanja* i *Tinja* (autor naime prihvaća Skokovu etimologiju toponima *Tinja-rosa* kao MONTANEA ROSSA [trebalo bi RUSSA], koja je naprosto nemo-

guća). 12) Na str. 79. i 85. toponim *Sarakata* valja ispraviti u *Sakarata* (što ga donosi i Skok) jer samo taj oblik može biti u vezi s lat. *SICCUS* 'suh'. 13) Na str. 91: budući da su Hrvati dolazili u dodir prije svega s romanskim ili romaniziranim stanovnicima, svi eventualni raniji slojevi apsorbirani su u romanskom sloju i, koliko djeluju, djeluju kroz njegov »filtar«, pa nema istodobne interferencije raznih jezika nego ipak ono što autor zove *preslagivanje* (možda bi bolje bilo *preslojavanje* ili *nadslojavanje*). 14) Na str. 94. i 178: točno je da srednji rod toponimâ *Čiovo*, *Lastovo* itd. ne može potjecati od apelativa *ostrvo*, kako je mislio Skok, ali ipak nije dokraja objašnjeno odakle može dolaziti. 15) Na str. 98, u talijanskom imenu mjesto *Insula di mezzo* treba naravno *Isola di mezzo*. 16) Na str. 114: ne vidimo kako ime *Svičuraj* pripada toponimima s refleksima romanskoga *santu*. 17) Na str. 120. oblike *Pankratiu* i *Pankratsiu* valjalo bi ujednačiti. 18) Na str. 133: pitamo se kako govorna ekonomija i imenska organiziranost mogu biti izvanjezična sredstva (svakako bi bilo potrebno tumačenje). 19) Na str. 162. govori se o sinkronom postanju (što je *contradictio in adiecto*) i o dijakronom postanju (što je tautologija). 20) Na str. 226, bilj. 3: u talijanskim riječima *greggio/grezzo* nema zamjene č/ž nego ģ/3, točnije ģĝ/33 (3 = dz). 21) Na str. 234. tal. *tarazzo* valja popraviti u *terrazzo*. 22) Na str. 260: *sablun* ne može biti latinska riječ. 23) Na str. 262. riječ *skaleža* 'grebenasto dno' izvodi se od *excalidare (bez značenja) što nije moguće, a dodaje se i da je u vezi s *calare* i s apelativom *cala* (također bez značenja), no ta veza ostaje neobjašnjena i stoga nejasna.

10. Na kraju, uz određeni broj lako popravljivih i zato bezopasnih tiskarskih pogrešaka ima i takvih koje nije tako lako ispraviti: na str. 8. treba *hýdōr* mjesto *hýdōs*, zatim *óros* mjesto *hóros* i *oikos* mjesto *oikos*; na str. 19. Šišnjak treba ispraviti u Šišan; na str. 65. ispravno je *Tuone*, ne *Tuone*; na str. 68, bilj. 29: strane Muljačićeva rada su 237—380; na istoj str., bilj. 37: *attienti* ispraviti u *attinenti*; na str. 71: mjesto *mōretu* trebalo bi stajati *morētu* ili *mōrētu*; na str. 84, bilj. 103: Adölfy valja ispraviti u Alföldy; na str. 87: u rumunjskom je pravilno *fără* mjesto *fara*; na str. 95, bilj. 15: mjesto *Concordance toponymique* pravilno je *Concordances toponymiques*; na str. 97. nedostaje tekst bilješke 18a; na str. 107. i 111: *struktúra* ispraviti u *strukturira*; na str. 141, bilj. 5: mjesto *Bertoli* treba stajati *Bartoli*; na str. 179. mjesto *Biacca* trebalo bi valjda stajati *Bianca*; na str. 203, bilj. 52: Olshi valja ispraviti u Olschki; na str. 251, bilj. 10: mjesto *Griecheland(s)* ispravno je *Griechenland(s)*; str. 254, bilj. 14: Skokovo djelo *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* izdano je 1950. u Zagrebu, ne u Splitu.

11. Sve primjedbe i upozorenja na (više-manje sitne) pogreške ostaju tako reći »na razini površinske strukture« i ne mogu umanjiti vrijednost ovdje prikazane Šimunovićeve knjige. Ona je savjestan rad, ozbiljan doprinos našoj toponomastici i kao takva velik korak prema očuvanju našega onomastičkog blaga, za što se njezin autor s pravom toliko zalaže. Uz to, Šimunovićeve je knjige zanimljiva i dostupna i širim slojevima čitateljstva. Jednom riječju, tko god se zanima za čudesno bogatstvo imenâ na našoj obali i narodnu povijest koja se u njima odražava, rado će posegnuti za *Istočnojadranskom toponimijom* dr. Petra Šimunovića i posve je sigurno da ga ona neće razočarati.